

POLITIEK EN ETHIEK

Pleidooi voor een waardevolle progressieve politiek

Jan Mertens

De vrijheid heroveren

“Ik wil zo graag mezelf zijn, maar hoe doe ik dat, mezelf zijn?” Die uitspraak van een jonge pubermeid in een tijdschriftartikel is tekenend. Het proces van de individualisering is ondertussen ver gevorderd. Wat een streven naar bevrijding was, weg uit knellende en knechtende verbanden, is op zich al bijna een druk geworden voor veel mensen. Je bent je eigen planbureau, en dat is een opgave elke dag. Je moet jezelf maken, en je moet jezelf bewijzen, elke dag opnieuw. En dat doe je door keuzes te maken.

Waar mensen in vorige generaties soms veel te weinig keuzes hadden, hebben velen nu soms last van de druk van de vele keuzes die ze de hele tijd moeten maken. Als consument word je platgeslagen met informatie over de 134 verschillende soorten abonnementen voor je gsm. Het is niet alleen onmogelijk om de finesses van al die verschillende varianten te kennen. Je voelt ook altijd een soort ‘schuld’ – versterkt door de reclame – dat je ‘onbewust’ zou leven (consumeren dus) als je niet steeds de best aan jouw profiel aangepaste tariefstructuur hebt. Rondlopen met een gsm die al twee seizoenen oud is, betekent dat je ‘out’ bent. Een apparaat willen dat eenvoudig is, alleen die knoppen heeft die jij nodig hebt, en waarvoor je een eenvoudig tarief krijgt, is al bijna een vorm van maatschappelijk dwars zijn.

Wat is trouwens jouw ‘profiel’? Hoe construeer je jezelf, uit alle mogelijke opties? Waar je maatschappelijke identiteit tot voor enkele tientallen jaren nog hoofdzakelijk bepaald, en te voorspellen was, door onder meer je opleiding, sociale klasse, geloofsovertuiging, plaats van geboorte, is dat nu in veel mindere mate zo. De vroegere bindingen maakten veel mensen onvrij. De strijd voor emancipatie uit onrechtvaardige sociale klassenverhoudingen of weg van de versmaching van de maatschappij door de kerk, was een uitermate belangrijke strijd. Het veroveren van een grotere regie over het eigen individuele leven, is een grote verdienste van de progressieve beweging. Die klok mag zeker niet teruggedraaid worden. Maar in een wereld waar de markt nog stilaan de enige ‘waarheid’ is, waarin mensen zelf een product geworden zijn is het recht op individualiteit soms bijna verworden tot een plicht tot consumptie als enig overgebleven identiteitsbepalende factor. Het recht om je eigen leven te kunnen kiezen, is voor velen ondertussen de plicht om overeind te blijven in een harde, wisselvallige en onvoorspelbare werkelijkheid, waarin je moet weerstaan aan een permanente keuzeverplichting, die mensen existentieel onzeker en bang maakt.

Progressieve politiek heeft ervoor gezorgd dat mensen zich konden bevrijden uit knellende verbanden. Individualisering leidde tot emancipatie voor veel mensen. Het

project van de individualisering heeft ondertussen echter een fase bereikt die zorgt voor een nieuwe beknelling, en voor nieuwe onvrijheden. Progressieve politiek heeft vaak nog te veel schroom om die onvrijheid te benoemen en te politiseren. We zijn terechtgekomen in een maatschappij die op structurele wijze angst en onzekerheid produceert. Mensen zoeken vormen van erkenning voor hun gevoelens, of willen gewoon terug meer 'zekerheden'. Tot nu toe zijn het vooral conservatieve of rechtse groepen die daarop inspelen. Religieuze fundamentalisten van allerlei slag bieden een 'heldere' identiteitspolitiek aan. Conservatieve politici gebruiken maatschappelijke gevoelens om hun autoritaire denkbeelden erdoor te duwen. Populisten van allerlei slag vertolken 'de stem van het volk', zeggen dat ze een waarheid aan het licht brengen die niet mocht benoemd worden, en verbinden dit alles met politieke oplossingen die een nog veel hardere maatschappij beogen. Gemeenschapsdenkers krijgen vaak te weinig constructief weerwerk uit progressieve hoek, waardoor hun ideeën vooral door de meer conservatieve groepen worden gebruikt, en 'warmte' steeds minder aan de progressieven wordt toegewezen. Progressieve politici hebben zich vaak te lang kortzichtig getoond tegenover een maatschappelijke werkelijkheid waarin veiligheid een reëel probleem was (met name voor kwetsbare mensen aan de onderkant) en waarin het multicultureel samenleven veel minder 'gezellig' was dan was verwacht. Progressieve politici hebben in hun drang om de verworvenheden van hun eigen traditie te verdedigen te weinig gezien waar het individualiseringsproject doorsloeg en een te libertaire politiek soms tot meer onvrijheid leidde.

In de spirituele leegte van een op hol geslagen consumptiemaatschappij gaan veel mensen opnieuw op zoek naar 'waarden', naar zingeving. Progressieven moeten die situatie kunnen aangrijpen om hun waarden te hertalen en te vertolken. De roep naar een warme maatschappij mag niet het eigendom worden van wat nu als conservatief wordt beschouwd.

Het project van de individualisering heeft ondertussen echter een fase bereikt die zorgt voor een nieuwe beknelling, en voor nieuwe onvrijheden

Autonoom of atoom

Een van de basispijlers van het project van de Moderniteit is het streven naar 'autonomie'. Het is en blijft een enorme verworvenheid. De bevrijding uit 'bepaaldheid' en 'ongekendheid' blijft een zeer belangrijke waarde. Dat mensen zelf keuzes kunnen maken, dat ze als individu een eigen waarde en eigenwaarde hebben, dat ze zelf kunnen uitmaken welk patroon van waarden en normen hun leven vorm geeft, dat alles is een goede zaak. Mensen hebben altijd een meervoudige identiteit gehad, maar in onze moderne maatschappij is dat waarschijnlijk nog meer dan vroeger het geval. Dat mensen zelf de verhouding tussen die identiteiten kunnen kiezen (man/vrouw, gelovig/ongelovig/andere variant, hetero/homo/bi, wit/gekleurd, Europeaan/Belg/Vlaming/..., leefstijlen, culturele subgroepen, ...) is een goede zaak. Het geeft in principe meer mogelijkheden aan mensen om in harmonie met hun identiteit een plek te vinden in de wereld. Autonoom zijn wil ook zeggen: vrij van dwang zijn, niet de slaaf moeten zijn van waarheden die door een god of heerser of ideologie worden opgelegd, het niet nodig hebben dat anderen voor jou bepalen hoe je moet leven.

Tegelijk zijn er ook veel vragen te stellen bij de manier waarop ondertussen het autonomie-ideaal wordt ingevuld. Zo is er vanuit het (eco)feminisme kritiek gekomen op een eenzijdige invulling van autonomie als volledige 'ongebondenheid'. Mensen leven in de wereld, zijn in de feiten een deel van de aarde, zijn voor hun overleven

afhankelijk van andere mensen. Die werkelijkheid ontkennen is gevaarlijk.

Autonomie verbinden met een bepaald model van 'vrijheid' kan ook tot morele problemen leiden. De wereld waarin mensen hun autonomie willen uiten, is niet onbegrensd of neutraal. Wie zijn eigen project realiseert kan een te zware claim leggen op de natuurlijke draagkracht. Het kan ook de vrijheid, en dus de mogelijkheid tot autonomie van anderen beperken. Als een mondiale minderheid onder het mom van vrijheid en vooruitgang een claim legt op een relatief te groot deel van de begrensde mogelijkheden van de aarde, is dat onrechtvaardig en vermindert dat het recht op autonomie (dat binnen het moderne denken toch 'universeel' zou moeten zijn) van anderen. Alleen wat uitbreidbaar is naar iedereen kan als een recht beschouwd worden. Maar ook op kleinere schaal kan de invulling van het streven naar autonomie botsen met anderen. Als ik er autonoom voor kies om dag en nacht keiharde muziek te draaien met alle ramen open in mijn straat, of als ik ervoor kies om drie auto's te hebben en verwacht dat de overheid er maar voor zorgt dat die autonome keuze kan gevalideerd worden, of als ik het recht opeis om mijn vrouw elke dag te slaan en haar verbied buiten te komen omdat dat past in mijn individuele religieuze overtuiging, dan is er een probleem. De verondersteld autonome individuen leven immers in een maatschappij. Een slogan als "*there is no such thing as society*" is gevaarlijke onzin. Een te liberale invulling van begrippen als vrijheid en autonomie is niet houdbaar.

Als een mondiale minderheid onder het mom van vrijheid en vooruitgang een claim legt op een relatief te groot deel van de begrensde mogelijkheden van de aarde, is dat onrechtvaardig en vermindert dat het recht op autonomie van anderen

Wat er van het oorspronkelijke idee van autonomie overblijft in een op hol geslagen consumptie-maatschappij is nog maar de vraag. Identiteit wordt steeds meer eenzijdig ingevuld in consumptietermen: ik ben wat ik koop. De druk om te consumeren wordt letterlijk met de paplepel ingegeven. Vanaf de kindertijd krijgen mensen de boodschap dat ze alleen maar in een 'markt' leven. Dat je enkel iemand kunt zijn als je kunt voldoen aan het recht/de plicht om te consumeren. Mensen die arm zijn, zullen soms

nog eerder besparen op levensnoodzakelijke uitgaven dan te moeten aanvaarden dat ze niet meekunnen met de aankoop van enkele positionele goederen (een gsm, een stuk merkkleding, ...). Mensen storten zich in de structurele wisselvalligheid van de modieuze markt (wat vandaag 'in' is kan morgen al weer 'out' zijn). Ze voeden hun onzekerheid door zich steeds af te vragen of ze wel in de juiste subgroep zitten. De economie drijft op het promoten van die goederen die een gevoel van 'behoren tot' zouden kunnen bewerkstelligen. Zolang de *Senseo* niet bestond, was er niemand die hem miste. Toen die bleek aan te slaan, wilde iedereen hem. Zodra iedereen hem had, kwamen er nieuwe producten die mensen met een 'echt' espressoapparaat konden afzonderen van het *Senseo*-plebs. Wie niet mee wil, en gewoon naar een café wil gaan, krijgt daar op de kaart ineens te maken met een keuze tussen 23 soorten koffie. Of bij dit alles de vrijheid toeneemt, is niet zo duidelijk.

Consumeren is een plicht. Het kan natuurlijk lekker zijn om te kunnen gaan winkelen, en iets te kopen dat je onrust tijdelijk wegneemt. In veel gevallen geeft de mogelijkheid om dingen te kunnen kopen die vroeger enkel voor een zeer kleine minderheid waren weggelegd kansen op geluk. Maar het kan ook tot dwang leiden. Hoeveel 'winstvrije' ruimtes zijn er nog? Voor een steeds groter deel van de invulling van hun 'vrije' tijd hebben kinderen geld nodig. Langs alle kanalen wordt mensen aangepreut dat ze regelmatig op reis moeten gaan, liefst ver weg, liefst al vliegend. Na de vakantie is de standaardvraag: "En, waar ben je geweest?" Wie daar niet op kan

antwoorden, wordt al snel een beetje meewarig als een soort paria bekeken. Mensen beschouwen goedkoop en zoveel mogelijk vliegen als een soort 'mensenrecht'. Waar de 'waarde' van goederen er vroeger in bestond dat ze duurzaam waren, stevig en herstelbaar, is die waarde nu hun tijdelijkheid en hun verdwijnend karakter. Zodra je de deur van de computerwinkel dichtslaat met je nieuwe laptop onder je arm voel je hoe de veroudering van je apparaat onherroepelijk is ingezet. Volgende week is er misschien al een nieuw softwareprogramma of een nog snellere processor op de markt. Dit alles maakt mensen fundamenteel rusteloos en onzeker.

In de manier hoe we onze maatschappij organiseren wordt deze cultuur van consumptie weerspiegeld. Er is sprake van een *'liquid modernity'* (Bauman). De moderne instellingen, waar de progressieven zo hard voor gevochten hebben, verpulveren. Waar mensen vroeger garantie kregen op levenslange bescherming, via sterke stelsels van sociale zekerheid, via het uitzicht op een job voor het leven of op mogelijkheden om langzaam te groeien of als men dat wilde ook helemaal niet te moeten veranderen, is het nu anders. Sociale bescherming mag geen 'hangmat' worden, maar moet springplank zijn. Te veel 'zekerheid' zou mensen gemakzuchtig maken, waardoor de per definitie hyperdynamische markt concurrentieel gevaar loopt. Werknemers moeten zich permanent bijscholen, moeten flexibel en 'mobiel' zijn. Kwaliteiten die je langzaam opbouwt en waarmee je een positie kunt verwerven, zijn er niet meer. Er zijn competenties, en het is je eigen plicht om die elke dag opnieuw in te zetten vanuit het besef van je eigen marktwaarde. Ervaring en 'bindingen' zijn een hinderpaal voor het bedrijfsleven dat mensen als een product wil kunnen inzetten en weggooien. Alles is eigen verantwoordelijkheid geworden. Veel mensen zijn structureel overbodig, en kunnen zo onvoldoende hun verantwoordelijke plicht als consument op zich nemen.

Identiteit wordt steeds meer eenzijdig ingevuld in consumptietermen: ik ben wat ik koop

Dit alles draagt ertoe bij dat mensen van autonoom steeds meer tot atoom geworden zijn, in een spiritueel lege werkelijkheid, die fundamenteel onzeker en onveilig is geworden. Het begrip 'zekerheid' hoorde bij de *'solid modernity'*, het begrip 'veiligheid' hoort bij de *liquid modernity*, mee als gevolg van de ontwrichtende gevolgen van het proces van globalisering en individualisering. Dit creëert ernstige zingevingsproblemen. Zo lopen steeds meer dertigers vast in de druk van de 'meerkeuzemaatschappij' en komen terecht in zware depressies. Jonge gezinnen die kinderen willen opvoeden moeten elke dag examen afleggen voor de alomtegenwoordige opvoedingsbusiness.

De eenzijdige invulling van het moderne project leidt op structurele wijze tot negatieve uitwassen

Het leven lijkt soms erg op het lot van een F16-piloot: je moet constant omgaan met een complex apparaat dat in veel opzichten een maatje te groot is voor de menselijke 'machine'. Hoewel we nooit meer geld hadden, hebben we minder het gevoel dat we tijd hebben. We voelen steeds

meer druk, die we denken te kunnen afkopen door meer geld, dat de belofte op tijd in zich houdt, maar telkens opnieuw tot bijkomende onvrede leidt.

Progressieven verdedigen terecht het project van de Moderniteit, maar dat wil niet zeggen dat ze kritiekloos de huidige ontwikkeling moeten verdedigen, omdat die ontwikkeling wordt verbonden met begrippen als 'individualisering' of 'voortgang'. De eenzijdige invulling van het moderne project leidt op structurele wijze tot negatieve uitwassen, onder meer op het vlak van natuurvernietiging en de atomisering van mensen. Wat niet goed is, is niet zomaar op te lossen met nog meer modernisering, integendeel. Als progressieven te zeer verlamd worden door een

links-liberaal vrijheidsideaal, sluiten ze hun ogen voor de onrechtvaardigheid die met een eng vooruitgangdenken samenhangt, voor de knelpunten tussen individu en gemeenschap als gevolg van een te liberaal ingevuld autonomiestreven, en voor de structurele eenzaamheid en onvrijheid veroorzaakt door de consumptiemaatschappij. Soms worden ze ook belemmerd door het trauma van 'het vingertje', waardoor ze uit angst om te moraliseren geen morele vragen meer durven te stellen.

Progressieve politiek zou zich in dit verband onder meer met de volgende drie dimensies moeten bezighouden:

Rechtvaardigheid

De invulling van het autonomieprincipe leidt in veel gevallen tot rechtvaardigheidsproblemen. Die moeten benoemd en gethematiseerd worden als 'maatschappelijke uitdaging', en niet als 'privékeuze'. In een ecologisch begrensde wereld bestaat er niet iets als een onvervreemdbaar recht op zoveel mogelijk verplaatsingen met eender welk vervoermiddel. Onder het mom van 'vrijheid' op geen enkele manier spreken over consumptie en levensstijlen, is niet houdbaar. Het 'recht' op elk jaar een nieuwe gsm hier, leidt tot de plicht voor gemeenschappen aan de andere kant van de wereld om natuurvernietiging door open mijnbouw te ondergaan. Het recht opeisen op esthetische chirurgie als dat niet echt nodig is of op hooggespecialiseerde geneeskunde wanneer dat niet noodzakelijk is, leidt tot schaarsteproblemen waar de meest kwetsbaren het slachtoffer van worden.

Grenzen tussen individu en gemeenschap

Mensen moeten individu kunnen zijn, en moeten deel uit kunnen maken van zelfgekozen gemeenschappen. Dat is een goed uitgangspunt, maar er is meer. Wat al die individuen bindt, zijn burgerschap en de rechtstaat. Individuele vrijheid eindigt waar die van een ander begint. Een model waarin een individu het recht opeist om door de overheid als consument beschouwd te worden (ik wil volledig in alle vrijheid mijn eigen levensstijl kunnen kiezen, en de overheid moet ervoor zorgen dat ik dat kan doen, en dat alle anderen die dat ook willen en mij enigszins zouden kunnen hinderen, daarvan weerhouden worden) is niet houdbaar. (Zelfgekozen) gemeenschappen zijn ook niet per definitie neutraal. Ze kunnen de vrijheid van mensen beperken (b.v. op het vlak van vrije partnerkeuze of kansen op arbeid) of ze kunnen het recht opeisen om zich ten dele uit de maatschappij terug te trekken (door het niet erkennen van basisrechtsregels). Progressieve politiek moet in de twee richtingen nieuw terrein innemen. Excessieve consumptie, asociaal gedrag of intrafamiliaal geweld zijn niet zomaar 'privézaken'. Aan de andere kant mag progressieve politiek zich niet neerleggen bij ernstige vormen van knechting, die gemeenschappen uitoefenen op hun leden onder het mom van 'culturele identiteit'.

De nood aan gedragen zijn

Het is belangrijk dat ook progressieve politici erkennen dat de druk van de individualisering voor veel mensen een te zware last is om te dragen. Mensen willen zich ook 'gedragen' voelen. Het links-liberale ideaal van de totale keuzevrijheid is in het beste geval voor een kleine minderheid bereikbaar en leefbaar. Mensen kiezen en maken zichzelf maar in beperkte mate. Het is niet omdat ze 'gelijke kansen' krijgen dat ze ook met een gelijke startpositie vertrekken. Veel mensen worden letterlijk en figuurlijk gekwetst door het leven, en hebben in de feiten niet de kans om aan hun eigen 'competentiemanagement' te doen. Een zinvol en gelukkig leven zoeken

moet meer kunnen zijn dan enkel marketing. Als alleen conservatieve politici deze situatie gebruiken om te pleiten voor b.v. een hernieuwd nationalisme of de promotie van de zogenaamde 'nationale identiteit', een uitsluitingsdenken op basis van een zogenaamd eenduidige identiteit, schiet progressieve politiek schromelijk te kort. Als alleen conservatieven deze situatie kunnen gebruiken om te streven naar een hardere organisatie van de economie of een afbouw van sociale bescherming, het aanbieden van 'zekerheid', dan schiet progressieve politiek zijn doel voorbij. Vanuit een model van 'individu in verbondenheid' moeten progressieve politici woorden en beelden vinden die vertrekken vanuit een breder model van menszijn en die kritiek geven op een doorgeslagen model van eenzijdige individualisering en globalisering.

Normen en normen, of waarden en waarden?

Er zijn vele verklaringen te geven voor de belangstelling en het verlangen naar het 'normen en waarden'-debat. Verwijzingen naar een maatschappelijk doorgeslagen individualisering, gepromoot door de zogenaamde 68-generatie, mogen niet zomaar eenduidig van de hand gewezen worden. Het terechte verzet tegen de klassieke machtsstructuren in maatschappij en gezin blijft waardevol. De stuurloosheid die veel kinderen hebben ervaren bij het opgroeien in een zeer ingewikkelde maatschappij is echter ook niet zonder belang. Het is goed dat mensen meer afstand hebben tegenover de oude kerkelijke structuren en dominantie. Het gebrek aan zingevende kaders maakt mensen echter weer erg kwetsbaar voor allerlei groepen die nieuwe 'zekerheden' aanbieden. De gecombineerde processen van individualisering en globalisering leiden tot een existentiële onzekerheid bij grote delen van de bevolking. Mensen zoeken naar houvast in ingewikkelde tijden, en politici die de indruk kunnen geven een warm nest aan te bieden, of in staat zijn voor het ongenoegen externe vijanden te benoemen, doen het goed.

Het conservatieve antwoord is het verhaal van 'normen en waarden'. In de praktijk is dat vooral een verhaal van 'normen en normen'. Het komt erop neer dat mensen zich moeten schikken naar normen, die zouden behoren bij de zogenaamde 'nationale identiteit'. In de feiten beogen ze een poging tot herstel van oudere machtsstructuren, de oude 'natuurlijke orde' in een klassieke gemeenschap. Het te lange zwijgen van progressieve politici over een aantal reële maatschappelijke problemen heeft er mee toe geleid dat meer mensen naar de conservatieve kant van het spectrum gezogen worden.

Achterliggend aan een groot deel van het ongenoegen ligt echter de groei van de consumptiesamenleving. Als alles 'product' is, is er niets van waarde. Als iedereen alleen maar een deel van de markt kan zijn, dan is de permanente onrust de enig mogelijke manier van zijn. Verwachten dat alle mensen in zo'n context volledig autonoom 'zingever' worden en hun eigen leven op een warme en werkelijk 'vrije' manier invullen, is waarschijnlijk te veel gevraagd. Als de balans steeds meer doorslaat van 'zijn' naar 'hebben', dan kan dat alleen maar leiden naar meer onvrede, die dan telkens weer moet worden opgelost door een nieuwe ronde van consumeren van snel verdwijnende producten. Als je identiteit in een groep alleen maar mag worden ingevuld door dagelijkse consumptiedaden, en niet door immateriële vormen van in de wereld zijn, kun je nooit vrede vinden in jezelf, want je moet per definitie permanent verder hollen om 'in' te blijven. Wie je zelf bent, hangt steeds af van de oordelende markt.

Net op deze dimensie van het probleem zou progressieve politiek verder kunnen

denken en werken, trouw aan de eigen waarden. Onder het mom van 'vrijheid' en respect voor autonomie op geen enkele manier ingaan tegen het egoïstische discours van onwaarden dat uit het hedendaagse consumentisme spreekt is niet echt progressief. Het zou immers betekenen dat de waarde van solidariteit wordt opgegeven. Het zou betekenen dat nieuwe vormen van onderdrukking of armoede van de politieke agenda wegblijven (b.v. schuldproblematiek door kredietkaarten). Op nieuwe tweedelingen antwoorden met een programma dat enkel meer marktdenken of consumeren beoogt zal echter tot meer ellende leiden. De gangbare consumptieve invulling van het goede leven moet in een progressief discours kunnen worden bekritiseerd.

Het is aan progressieven om opnieuw meer over 'waarden en waarden' te spreken. Wie spreekt over de waarde van de aarde, spreekt over het recht van komende generaties om ook waardig te leven. In een doorholmaatschappij lijkt elk pleidooi voor matiging te worden geïnterpreteerd als een stap 'terug'. Als het kan worden geformuleerd als een vorm van bevrijding uit de dwang om steeds meer te kopen, en steeds minder echt 'vrije' tijd te hebben, dan kan het misschien een aanzet zijn voor een ander debat over het begrip welvaart. Is het nog mogelijk om binnen de arbeidswereld, die in de greep zit van een kil managementdenken, te spreken over menselijke nabijheid en warmte, over werkritmes die meer aansluiten bij de levensritmes, over kansen voor mensen die niet zomaar te restylen of op te drijven zijn? Is het aansluitend daarbij dan ook mogelijk om terug te pleiten voor producten die een ziel hebben, en aantrekkelijk en elegant zijn in hun duurzaamheid? Kunnen we zoeken naar formules van zorg die niet enkel formeel of vermarkt zijn? Kunnen we in de medische sfeer praten over een ethiek van het 'niet-maakbare' en zo voor een deel ontsnappen aan de wurgende dilemma's waar een steeds technologischer wordende gezondheidszorg ons in perst?

Enkele voorbeelden van terreinen waar progressieve politiek nog werk te doen heeft:

Het gangbare consumptie-ideaal

Het is een onhoudbare positie om de band te blijven ontwijken die er bestaat tussen enerzijds de ecologische en zingevingscrisis en anderzijds onze consumptiesamenleving. Hier is er nood aan een fris en onbevangen ethisch discours dat uitwegen biedt. Enkel praten over 'groen' of 'eerlijk' consumeren is niet voldoende. Op een bepaalde manier, in een of andere vorm, zal er moeten gesproken worden over 'minder'. Spreken over kwaliteit van leven is goed, maar als dat meteen weer wordt 'gematerialiseerd' in het recht op meer tijd om te consumeren, dan zijn we nog niet waar we moeten zijn. Denken dat we het debat over het vliegen kunnen blijven ontwijken door enkel maar te spreken over de juiste prijs van het vliegen, of door te wijzen op het 'sociale' karakter van lagekostvluchten, is enkel een poging tot tijdwinst.

De gangbare consumptieve invulling van het goede leven moet in een progressief discours kunnen worden bekritiseerd

De grenzen van de multiculturele samenleving

De multiculturele samenleving is niet enkel vrijheid en blijheid. Het opeisen van diverse vrijheidsrechten onder de koepel van 'culturele identiteit' is maatschappelijk gezien niet neutraal. Progressieve politici moeten, meer nog dan nu, een actieve rol spelen om de juiste balans te zoeken tussen individu en gemeenschap, en het pakket normen en waarden te vinden dat ons als burgers in een rechtsgemeenschap met elkaar verbindt. Daarbij zullen conflicten over waarden niet altijd kunnen worden vermeden. Mensen die gekneld zitten in hun gemeenschap, en wiens burgerrechten worden

aangetast, zouden in progressieve politici (en niet bij rechts of bij de populisten) hun beste bondgenoot moeten vinden.

Maakbaarheid van het lichaam en seksualisering van de samenleving

De cultus van het 'maakbare lichaam' krijgt stilaan gevaarlijke vormen. Het is tijd dat er meer 'morele' antwoorden worden gegeven op de permanente druk die mensen ervaren om hun lichaam als 'onaf' of 'verbeterbaar' te beschouwen. Een verkeerd soort 'gezondheidsdwang' kan ertoe leiden dat het gewone lijden uit beeld verdwijnt, of enkel wordt beschouwd als 'nog niet behandeld' of het gevolg van onvoldoende persoonlijke inzet. De druk van een alles overheersende consumptieve benadering van seksualiteit, en een overdreven seksualisering van menselijke intimiteit of beelden van het menselijk lichaam brengt mensen in de knel. De mooie aspecten van de seksuele bevrijding zijn soms omgeslagen in een collectieve dwang, die tot nieuwe onzekerheden en potentieel gevaarlijke maatschappelijke uitingen kan leiden.

Leven tussen reële en virtuele werkelijkheid

De grenzen tussen wat 'echt' en 'virtueel' is, worden steeds dunner. De moderne informatiesamenleving biedt enorm veel kansen aan mensen om hun horizon

te verruimen en nieuwe verbanden aan te gaan (b.v. ouderen en internet). Er blijven echter ook ernstige risico's op nieuwe tweedelingen. Er zijn vragen bij de mogelijke effecten op de burgerrechten van de nieuwe technologische ontwikkelingen. Veel mensen zitten ook met vragen over de effecten van geweld in games en films. Veel jongeren verschuiven hun identiteit naar een 'virtuele identiteit', en kunnen daardoor in de werkelijke wereld meer in de knoei komen. Binnen dit heel complexe en snel wisselende domein is er nood aan progressieve waardeverhalen.

Op een bepaalde manier, in een of andere vorm, zal er moeten gesproken worden over 'minder'

Zin in een andere levensstijl

Progressieven moeten het aandurven om te praten over levensstijl. De ecologische crisis aanpakken zonder het te hebben over de consumptieve invulling van het gangbare levensideaal is onmogelijk, en iedereen weet dat. Die discussie vermijden, is het onrecht toestaan dat er bestaat tussen de realisatie van een waardig leven voor mensen in Noord of Zuid, nu of in de toekomst. Zwijgen is dan ook moreel onbevredigend. Het zal erop aankomen 'morele' manieren te vinden om te praten over een eerlijke en houdbare welvaart die niet onmiddellijk wordt ervaren als alleen maar 'minder'. Het is niet aan de politiek om te bepalen hoe de concrete levenswijze van een individu eruit moet zien. Het is wel een opgave voor de overheid om de burgers niet alleen te laten in hun ecologische dilemma's, en hen dus te ondersteunen via een stevig wettelijk ecologisch kader. Vormen van inperking van vrijheid zijn wel verantwoordbaar. Hoe de goede sociaal-ecologisch duurzame samenleving eruit zal zien, weten we niet, en gelukkig maar. Hoe die samenleving eruit zal zien als we geen hardere keuzes maken, weten we echter wel. Het zal een onveilige, onrechtvaardige en ongezonde samenleving zijn.

Steeds meer mensen zijn op zoek naar waarden in een spiritueel lege consumptie maatschappij die hen tot een toestand van permanent onbevredigd zijn dwingt. Die waarden kunnen liggen in een vorm van 'anders gaan leven'. Zelf kiezen voor een wijze van leven die lichter weegt op de aarde is een vorm van vrijheid. Ze voorkomt dat ze zal worden opgelegd door een autoritair of conservatief regime.

Ontsnappen aan de door een marktideologie onderbouwde consumptiedwang is een vorm van emancipatie uit een onvrij makende werkelijkheid. Dit soort keuze past dus perfect binnen een progressief verhaal.

Enkele aanzetten voor een te ontwikkelen progressief verhaal:

Bevrijdende gemeenschappen

Mensen willen ergens bijhoren, willen ook deel zijn van een groep, om zo beter zichzelf te zijn. Mensen zijn geen atomen, en kunnen niet allemaal de autonomieplicht aan. Hoe kunnen bevrijdende gemeenschappen eruit zien? Progressieven moeten niet meestappen in heilloze projecten van constructie van een eenduidige 'nationale identiteit'. Die kunnen enkel leiden tot meer uitsluiting en nieuwe conflicten. Aan de andere kant moeten progressieven geen schrik hebben voor het bestaan van culturele identiteiten, voor zover die deel kunnen uitmaken van een bevrijdend model van meervoudige identiteit. Dit betekent ook een normale omgang met religieuze gemeenschappen, die mogen gesteund worden voor hun maatschappelijke taak. Het betekent ook dat er maatschappelijke spelregels mogen worden opgelegd aan de manier waarop gemeenschappen functioneren (b.v. recht op dissensus en recht op uittrede uit een gemeenschap).

De vrijheid van grenzen

Vrijheid die geen rekening houdt met grenzen leidt tot onvrijheid. Doorgaan met een ecologisch niet-duurzame levensstijl zal leiden tot grootschalige onrechtvaardigheid en onveiligheid. Praten over 'grenzen' mag niet worden overgelaten aan de conservatieven. Het is net aan progressieven om het te hebben over de vrijheid die uitgaat van grenzen. Door onze economie snel en daadkrachtig om te bouwen tot een ecologische economie vergroot de individuele vrijheid van mensen. Het zal immers mogelijk blijven om rijk aan kwaliteit en veiligheid te leven.

Consumentisme is geen vrijheid

Als consumptie het enige ideaal is, dan is er geen sprake van vrijheid, maar wel van dwang. Ze leidt tot een vorm van 'infantilisering' (Barber) en stimuleert de onwaarde van het egoïsme. De consumptiedwang duwt mensen in nieuwe vormen van armoede, en maakt hen eenzaam en onzeker. De vrijheid om te mogen willen hebben, vermindert de vrijheid van het zijn.

Openheid voor zinzoekers

Steeds meer mensen zijn op zoek naar 'zin'. Het is geen toeval dat er een bloei is van allerlei vormen van spiritualiteit. In veel gevallen gaat het daarbij om perfect in een marktdenken in te passen praktijken. Maar tegelijk mag dit maatschappelijke fenomeen niet ontkend worden door progressieve politici, integendeel. Er zou net meer ruimte moeten worden gemaakt voor spiritueel geïnspireerde mensen binnen de werking van politieke partijen en bewegingen.

Maatschappelijke zingevingproblemen benoemen

Dat ons land aan de top staat wat betreft depressie en zelfdoding is een maatschappelijk probleem van de bovenste orde. Progressieve politici moeten deze werkelijkheid durven benoemen in maatschappelijke en waardetermen. Het gaat hier niet over een 'privékwestie' die impliciet mag worden beschouwd als een vorm van 'falen' in een maatschappij waar iedereen maar voor zichzelf moet zorgen. Zo is het geen toeval

dat zoveel dertigers, onder druk van de meerkeuzemaatschappij, in een depressie terechtkomen.

Naar een ethiek en een esthetiek van het onaffe

Het zou mooi zijn als progressieve politici ook hun bijdrage leveren aan een waardeverhaal waarin wat onaf of onvolmaakt is meer aanvaard wordt als de echte norm. Het gaat daarbij onder meer over lichaamsbeelden die collectief gepromoot worden. Maar het gaat ook over aanvaarden van menselijk lijden als een dagelijkse realiteit die in beeld mag komen, over het tegengaan van een 'behandelingshardnekkigheid' in de geneeskunde, over een andere cultuur van de dood als onderdeel van het leven en niet als een menselijk falen.

Warmte is progressief

Streven naar een warme samenleving zou in de kern van het progressieve project moeten zitten. Dat is een verhaal dat niet zomaar kan worden vertaald in allerlei nieuwe maatregelen, fiscale vrijstellingen of convenanten. Het progressieve project gaat ook over het actief voeren van een discussie over waarden die op het spel staan bij dagelijkse politieke keuzes op korte en lange termijn. Het gaat ook over het verwoorden van menselijke gevoelens van angst en onzekerheid om die te kunnen verbinden met progressieve waarden.

Angst voor een moreel verhaal is een slechte raadgever voor progressieve politiek. Zo valt het niet uit te sluiten dat de volgende jaren het met name de meer conservatieve partijen zullen zijn die met een soms 'fors' moreel verhaal rond ecologische uitdagingen komen. Ze zullen dat dan verbinden met een politieke agenda die helemaal niet progressief te noemen is. Dat mogen progressieve politici niet laten gebeuren.

Steeds meer mensen zijn op zoek naar een 'waardevol' politiek verhaal, naar politici die authenticiteit uitstralen, en zich niet verhullen in een bestuursmatig of technocratisch discours. Die mensen moeten in hun zoektocht in de eerste plaats bij progressieve politici terechtkunnen. Het mag niet zo zijn dat alleen rechtse of populistische groepen de indruk geven iets begrepen te hebben van wat zij zoeken. Dat b.v. zoveel jonge mensen zich momenteel zo aangetrokken voelen door de christelijke partijen moet progressieve politici aan het denken zetten. Zeker de groene partijen, die uitgesproken waardepartijen zijn, moeten in staat zijn hier een goed politiek antwoord te bieden.

Als progressieve partijen zichzelf nog meer in een links-liberale hoek wegduwen, missen zij de kansen om openingen te maken aan de andere kant. Ze zullen er dan zelf toe bijdragen dat progressieve politiek nog minder aantrekkelijk wordt voor mensen die op zoek zijn naar politieke antwoorden op de vragen waar ze mee geconfronteerd worden. Het mag niet zo zijn dat alleen maar conservatieve groepen dit domein bezetten, en zo mensen inschakelen in hun ruimere politieke agenda, die de fundamentele problemen van onze maatschappij alleen zal versterken.

Het progressieve project gaat ook over het actief voeren van een discussie over waarden die op het spel staan bij dagelijkse politieke keuzes op korte en lange termijn

Bio

Jan Mertens is medewerker van de Politieke Cel van Groen! en redactielid van Oikos.